

ФРАНСОАЗ ДОЛТО ВСИЧКО Е ЕЗИК

Превод от френски: Кремена Сиракова, 2006

chitanka.info

ПРЕДГОВОР

Тази книга е съставена по лекция, изнесена в Гренобъл на 13 октомври 1984 г. пред психолози, лекари и социални работници.^[1]

Желанието ми бе да обърна внимание на тази толкова важна част от хората, които се занимават с възпитание, обучение, грижи за деца с физически, психични, емоционални, семейни или социални затруднения, на значението на казаните или не казаните слова относно събития, които оставят или са оставили трайна следа върху живота на детето, често без то да си дава сметка, а понякога и без обкръжението да си дава сметка за това.

Малка част от тези слушатели бяха се занимавали с психоанализа, като например г-жа Комба, организатор на срещата. Но всички искаха да разберат как психоанализата би могла да им помогне да си изяснят някои въпроси от всекидневната им практика на общуване с деца, поверени им по различни причини.

Целта ми бе да накарам въпросната аудитория от зрели хора, които живеят в контакт с деца, да разберат, че човешкото същество е преди всичко говорещо същество. Езикът, с който си служи това същество, изразява неутолимото му желание да се среща с другия, бил той подобен или различен от него, и да общува с него.

Исках да им обясня, че това желание е повече несъзнавано, отколкото съзнавано. Че говоримият език е частен случай на това желание и много често той изкривява, целенасочено или не, истинността на посланието. За развиващата се личност, имам предвид детето, последиците от тази игра (прикриване на истината) са винаги динамични — искам да кажа вдъхващи жизненост или точно обратното — отнемащи жизненост.

Това е, което желяех да им предам въз основа на многогодишния си опит — психоаналитична практика с деца, юноши, родители, възрастни настойници: и едните, и другите болезнено изстрадали взаимни неразбирателства, възникнали понякога твърде рано и поради тази причина превърнали се в още по-травмиращи за бъдещето.

Предоставям тук преработения, записан текст на три-четири часовия обмен на мисли. Слушателите поставяха много въпроси, свързани с ежедневноста им възпитателна или социална практика. Опитах се да обясня проблемите, които ми се представяха, от гледна точка на динамиката на самия субект, детето, посредством екзистенциалния обектен проблем, който, изглежда, доминира винаги в тревогите на възпитателите и родителите.

Струва ми се, че такъв подход помага много повече на хората, ангажирани със социална работа с млади хора в трудно положение, отколкото теоретичните съчинения.

Надявам се да обясня по този начин ролята на „истинното говорене“, говоренето на истината такава, каквато големите хора я предават на децата, които не само несъзнавано я желаят, но имат нужда от истина и имат право на нея, дори и съзнавано да предпочитат, когато се изказват чрез слова, приканени от възрастните, лъжливото, пораждащо тревога мълчание, пред истината, която често боли, но която — при условие че се говори и от едната, и от другата страна — позволява на субекта да се структурира и да се очовечи.

Франсоаз Долто

декември 1986 г.

---

[1] Пълното заглавие на темата на тази беседа, организирана от театър „Аксион“ — Творческо-изследователски център на културите в Гренобъл, бе „Речено и сторено. Всичко е език. Значението на думите, казани на децата или пред тях“. Записът на тази беседа бе след това публикуван и разпространен от организаторите. Така на базата на този текст книгата *Всичко е език (Tout est langage)* бе съставена и издадена през 1987 г. с някои поправки, които доведоха на места до сериозни отклонения от оригиналната версия. Но предполагайки, че тези промени са били дело на самата Франсоаз Долто, ние решихме да ги запазим, включително и там, където първоначалният текст, такъв какъвто бе записан, изглеждаше по-ясен и по-директен. (Тук и по-нататък неотбелязаните бележки са на Жерар Гийро.) ↑

Г-жа КОМБА: Госпожо Долто, имам удоволствието да ви приветствам с добре дошли и да ви благодаря, че сте тук сред нас. Изключително се радвам, че толкова много хора проявяваме интерес към темата на днешния семинар, организиран от театър „Аксион“ — Творческо-изследователски център на културите. Той се явява естествен етап от работния процес, започнат през 1972 година в рамките на „Изследвания и детство“.

Давам веднага думата на Франсоаз Долто, която ще ви говори в продължение на един час, а след почивката предлагаме присъстващите в залата да вземат думата и така естествено да продължим нататък.

ФРАНСОАЗ ДОЛТО: Благодаря ви, че сте толкова много и че сред вас има толкова млади хора. Приятно ми е, когато млади хора се интересуват от изследователската работа, от подрастващото поколение и от децата. И тъй като това е темата ни днес, изключително съм доволна, че виждам в залата хора, които не са още родители, защото мисля, че преди да станеш родител, е редно да се замислиш над проблема за собственото си приключило детство, за да си готов да приемеш другите не като копие на самия теб, а като твое продължение в един друг свят, в един друг живот — живота на нашите деца.

Децата, които се раждат днес, ще трябва да поемат отговорността за... изобщо не знаем за какво! Това е първостепенен въпрос на нашата епоха: възпитанието е призвано да помисли, да подготви децата за живот, който ние не знаем какъв ще бъде, който се променя непрекъснато, самата аз го изпитах в началото на века. (Говоря като много възрастна и наистина имам известен опит в това отношение.)

Твърде рано преживях Първата световна война (1914 г.) и станах свидетел на тоталната промяна в живота на семействата от всички социални слоеве. По време на войната и през няколкото последвали години — време на наистина революционни промени — много семейства преживяха сериозна травма. Това остави у мен дълбока следа, и то в положителен смисъл. Много езикови факти ме навеждаха

на мисли за събитията, които наблюдавах, и ме подтикваха да си задавам въпроси.

След това избухна Втората световна война, която много от вас не са преживели и която предизвика във Франция (има предвид единствено Франция, не знам какви са били последиците за другите страни) невероятно объркване сред родителите на тези деца, чиито семейства се разделиха и изпитваха недоверие едни към други поради истината за двете държави, независимо дали си го признаваха или не. Да не говорим за огромните страдания, причинени от раздялата между мъже и жени, откъснати едни от други от военните събития, затворите и лагерите на смъртта.

Във Франция животът на хората не беше толкова изложен на опасност, но се рушаха връзките, особено като се има предвид, че нямаше друг начин за общуване, от единия до другия край на Франция, освен с лаконични картички от по тридесетина думи.

Прекъсването на връзките между родители и деца заради принудителната раздяла беше нещо необикновено. Ето как действието се превръща в език: например за децата, чиято майка научавала, че бащата е пленник. Нямаło новини известно време, таткото бил на война и изведнъж научавали, че е взет в плен. И ето че през седмицата, когато започвали да пристигат новини от всички тези военнопленници, в парижките болници тъй наречените детски невропсихиатрични консултации изведнъж се напълнили с деца между пет и десет-единадесетгодишна възраст заради това, че започвали отново да се напикават в леглото през нощта. Това е то психосоматичното следствие от това, че се срамували заради бащата, който трябвало да загине като герой. Децата просто виждали как майка им е щастлива, че таткото е пленник: нещо, което за детето било срамно! Лошо било да си затворник, тъй като означава, че си извършил нещо лошо. Детето изобщо не можело да разбере, че да си военнопленник не е като да си престъпник.

И отгук следва цялата терапевтична работа с тези деца, за да разберат, че техният герой, техният баща на война, снимките, които може би са получавали, таткото в униформа, всичко това се е превърнало в тяхната психика в някой, който е изоставил дома си. Мама била доволна, че него го няма. Това, разбира се, не можело да е вярно, но тъй като е могъл да бъде убит, а не е бил, тя с голямо

удоволствие казвала: „О, знаете ли, той е в плен.“ В такъв случай в очите на детето майка му била луда, според нея било добре да си пленник! Пленничеството се превръщало в нещо съблазнително и ценно.

Започна масова детска престъпност, но ние не се занимавахме с малките престъпници; нас ни интересуваше престъплението по отношение на себе си, т.е. загубата на степента на владеење на тялото, изразяваща степен на афективност, позволяваща да се постигне контрол на сфинктера. Загубата му е език, изразяващ неспособността на детето да се владее.

Всички бозайници контролират сфинктера си, всички. Неспособността да се контролира уринирането или изхождането не съществува при бозайниците, освен ако не става дума за неврологично нараняване. Само човешките същества посредством езика и от чувство за свещен дълг към родителите си „се напишкват в леглото и се наакват в гащите“. Това няма нищо общо с поведението на човека бозайник, който е чист, както твърдят майките, който би се удържал, ако никога не му се е обръщало внимание в смисъл да се придава значение на факта, че се спазва някакъв ритъм, който се харесва на майката, като ѝ дава пишканото и акото, когато тя го поиска. Кравите и биковете не искат от своите телета и юници да се изпишкват или изакват по тяхно желание.

За съжаление децата, за да доставят удоволствие на майките си, стават способни да се контролират преждевременно, т.е. преди пълната зрялост на нервната им система.

Може да знаете, а може и да не знаете, че дете, което много рано става чисто, може да се разболеє от шизофрения. Познавам такова дете, което след родилния дом не изцапва повече пелените си. То става шизофрено: а бе дете, което можеше да стане забележителна личност! Децата, с които са пълни нашите картотеки^[1], т.нар. умствено изостанали и психотични деца, са най-деликатните, най-поддаващите се на очовечаване. Това са, в сравнение с другите, преждевременно развити деца по линия на своята емоционалност и чувствителност в отношенията, които — заради това, че са разчели езика между себе си и родителите, неразбиращи колко е интелигентно детето, или заради думите, които тези деца са чули прекалено рано и които обезценяват синовните им връзки или пола им (например отчаяние, че имат пола, с

който са се родили) — са разстроени, че не могат да удовлетворят бога и богинята от своя утробен живот: родителите, които разговарят отвън. Гласовете, които чуват in utero от четиримесечна възраст, е нещото, което ги тласка да се родят, за да установят връзка с тях.

За много хора това откритие е съвсем ново. За мен то е доста старо. Аз бях предшественик в тази област и съм много щастлива днес, когато виждам, че тази идея се възприема от все повече хора, докато, когато работех като болничен лекар, и даже след това, за мен се говореше: „Тя е малко смахната!“^[2]

Така мислех, макар и да виждах, че вече засегнатите деца се раждаха отново за живота и общуването, въпреки че бяха започнали да се затварят в себе си, тъй като бяха твърде преждевременно развити и имаха нужда да чуят, че признават интелигентността им, макар и да не можеха още да говорят, че на тях се гледа като на същества, които могат да ви разберат. Трябваше следователно да им се говори за това, от което точно страдаха, и тогава те се връщаха към живота благодарение на отношението „субект със субект“, което можеше да се установи с тях.

Езикът, който отказва да приеме ритъма, изискван от родителите или от майката, може да бъде спасителен език на субекта, но в такъв случай без опитите, които изграждат едно бъдещо Аз, свързано със субекта.

И така, всички тези деца изведнъж изпълниха кабинетите за консултация в момент, в който техните майки не разбираха изобщо какво се случва с тях, нито пък общопрактикуващият лекар, който ги изпращаше на невропсихиатър, макар че негова работа беше всъщност да говори на детето. В онзи момент обаче общопрактикуващите лекари и педиатрите не знаеха нищо за психологическите последици, за етичната структура, която се изгражда у детето, за пукнатините и травмите, заради които, за да оцелее, то бе принудено да се върне назад в историята си, във времето, когато бащата не е бил пленник. За да остане здраво, детето не трябваше да е достигнало до гениталния стадий. Постъпваха така, като че ли се отнасяше за смущение в отделителната система. Да, но заради синовно страдание, невъзможно е да се каже друго.

Трябва да се прибави фактът, че след няколко дни майката се успокоявала за живота на своя мъж, особено след като получила писмо,

в което се казвало, че той не скучаел — говоря преди всичко за немските лагери за военнопленници, войници и сержанти, където сроковете били по-кратки в сравнение с лагерите за офицери и където мъжете започвали веднага работа във фермите.^[3] Тя забелязвала, че той е в добро физическо и морално здраве, явно се досещала, че сигурно имал връзки с жени, нещо, което било наистина така, и започвала да ревнува.

Децата чували, когато тя разказвала на съседката какво правел техният баща, че изглеждал много доволен там, че Германия била страхотна страна. Много хора получавали писма от тези млади военнопленници, в които се казвало: „Уча се да отглеждам това, уча се да отглеждам онова.“ Наистина в селата мъжете били впечатлени от нацизма, от тези добре организирани хора, нещо, което биело на очи. Говоря за началото; след това, когато нещата се влошиха, всичко стана по-различно...

За да се разбере това объркване, което влияеше на детската соматика, трябва да стане ясно, че всичко, което е акт или изразяване с думи на акт, отнасящ се до структуриращата личност за детето, т.е. неговите баща и майка — двуглаво структурирано лице в началото, което след това се превръща в човешко същество, мъж или жена, казано другояче, двата първи образа, — всичко, което е свързано с действието на тези лица, с техните думи, с тяхното поведение, структурира детето. Не става дума за нещо негативно или позитивно, а за нещо, което е действено, динамично, вдъхващо или отнемащо живот.

Дали е положително или негативно се определя от начина, по който оценяваме реакцията на детето.

Наистина, ако детето получавало одобрение за това, че отново се напикава в леглото, докато майката го засипвала с упреци, всичко приключвало до три-четири дни. То трябвало да бъде поздравено за това, че реагирало на разстройваща за него новина, но също така трябвало да му се помогне да извърви пътя, който да му позволи да разбере, че да си военнопленник е доблестно, а съвсем не девалоризиращо, че не става дума за мръсник, попадащ под ударите на закона заради това, че е извършил престъпление. Това беше трудна задача, особено когато не вярваш много в тази „възхвала“ на военнопленниците като такива.

Нали знаете, че когато си психоаналитик, не си много убеден, че е доблестно да убиеш съседа си, защото носи друга униформа, и въпреки това си длъжен да кажеш на детето: „Той изпълни дълга си към родината и беше пленен, защото германците са по-силни, той не е виновен, той е много храбър!“ Длъжен си да кажеш на детето всичко, което може да оправдае баща му, че не се е бил до смърт. То би било много гордо да получи орден, в случай че баща му загинел с чест на бойното поле, защото все пак някои от неговите приятелчета били загубили бащите си. А те не спирани да го изтъкват! „Баща ти го плениха, моя го убиха, какво ще кажеш!“ Такива работи.

Този, чийто баща бил убит, бил страхотно момче, докато другият бил жалка отрепка. Отрепката се държи като отрепка, детето се превръща в нищожество в собствените си очи, подмокря се, изтървава се, нааква се. Пънкярството^[4] е и това: да привличаш вниманието, защото да бъдеш забелязан е страхотно, тъй като ако си само синът или дъщерята на родителите, които имаш, ти би се срамувал от себе си; така че свириш на струната на странното. Хората ги гледат и казват: „горките“, докато те защитават необикновеното у себе си, това, което е техният субект, като ви казват: „Гледайте ме, аз съм карикатура, но пет пари не давам за вас и освен това ще стана страхотен.“ За щастие те се надяват, че ще се случи именно така, тъй като не биха могли да живеят без подобна надежда. Всъщност пънкярството на четири години е да се напишкваш и наакваш. Това е то.

Казвам всичко това, за да ви обясня, че тези събития се преживяваха от всички. Говорим за децата, но същото се отнасяше за майките. И докато все повече нарастваше броят на детските прегледи, гинекологическите консултации се изпълниха внезапно с жени, чиято менструация беше спряла. Тъй като нямаша полови контакти, те знаеха, че не са бременни. Разтревожени за здравето си, идваха да се прегледат заради това, че нямаша менструация. Откога ли? Откакто мъжът им бил взет в плен. По този начин те наказвали половите си пътища. Жената регресирала към фазата на предпубертета, нямала менструация и така нямало опасност да изневери на мъжа си.

В нея протичал напълно неосъзнат процес: „След като нямам съпруг, нямам право да имам менструация“, защото когато имаш, можеш да забременееш. Загнезден в тялото на много жени, страхът от желанието им да се поддадат на изкушение беше предизвикал това

спиране на половия живот. И както често в случаите, когато имаме регресия поради отричане на емоционално страдание, настъпва и промяна в настроението. Много от тези жени, които имаха дотогава редовен цикъл и чийто емоционален живот се отличаваше с уравновесено поведение спрямо съседите и децата, ставаха изведнъж много нервни. Казваха, че причината е липсата на менструация. Не. Спрялата менструация е една от причините. Друга причина бе, че тези жени бяха лишени от мъжете си, докато в същото време съществуваше изкушението да си намерят любовник, още повече че мъже (германци) се разхождаха по тротоарите, обикаляха пазарите, магазините с джобове, пълни с пари, докато те бяха изпаднали в мизерия. В предаването на Бернар Пиво Маргьорит Дюрас обяснява много добре поведението на тези жени, които тогава сътрудничеха на германците.

По онова време ние, като детски лекари, ставахме свидетели на всички тези смущения в емоционалното развитие на децата, жертва на въпросните конфликти, за които чувстваха, че не трябва да говорят.

Кое беше достойно? Не беше ли по-добре мама да се чувства добре, да има мъж вкъщи, който да се кара и който да помага децата да станат добри френски граждани? Така германецът идваше да обядва или да вечеря в къщата и се отнасяше, между другото, с голямо уважение (от разстояние) към военнопленника, чието място временно заемаше в леглото, досецайки се вероятно, че в същото време там, в Германия, военнопленникът правеше същото с неговата половинка. Но за седем, десет или единадесетгодишни деца, които слушаха всичко това и се възползваха, благодарение на обитателя на дома, от материални изгоди (храна и различни стоки), това беше толкова объркващо за представите им и етичните им чувства, че те преставаха да разбират какво се случва, ако нямаше кой да им обясни, че проблемът бе на възрастните, полово активни мъже и жени, с афекти и емоции. Децата биха могли да станат престъпници и по тази причина всъщност и ни ги водеха.

В началото се започваше с напикавания в леглото; след това те ставаха дребни престъпници или изоставаха в училище. Всъщност слабият успех е забрана да си служиш със сублимираните си орални или анални нагони, както ние се изразяваме на нашия жаргон, т.е. да взимаш и да даваш: да приемаш нещо, да връщаш нещо. Подобно на храносмилането, а всъщност става дума за сублимиране на

храносмилателния метаболизъм, който се осъществява по символен начин в психиката и по принцип се изразява при детето чрез „успеха в училище“.

Началното училище е храносмилателен процес. За съжаление, защото от седем-осемгодишна възраст за детето училището би могло да бъде вече и генитален процес, т.е. среща на два духа, даваща плод. Това не е същото като да поглъщаш и да връщаш домашно, повърнато или дефекирано и добре подчертано с червено, зелено и каквото трябва, за да е доволен учителят, така както хубаво се изакваш за мама, когато си малък.

Но от всичко това не остава почти нищо, нищо освен заученото, но не и познание. Познанието има генитален характер, а заучаването е от орален и анален порядък.^[5]

Така ние имаме работа с деца, които със структурата си в началото бяха създадени, за да достигнат до познанието. Но тъй като не разбираха нищо от „познанието“ на майка си — кой е господин германец или господинът от другия етаж, който запълваше донякъде емоционалната празнота на майката и половия ѝ живот, — те не можеха да достигнат до познанието за всичко останало. Така оставаха на ниво храносмилане и от шести клас нагоре пропадаха. В пети-шести клас провалът е пълен, ако не си в състояние да изпиташ удоволствие от познанието, ако останеш на нивото да поглъщаш и да предаваш домашното си на някого, защото той го очаква, а не заради удоволствието от познанието и заради удовлетворението, че си положил усилие. Важно е познанието, което получаваш по даден предмет, който те интересува и който започваш да разбираш благодарение на учителя или учителката.

Всичко това може да ви изглежда прекалено сложно, но такава е работата на психоаналитиците: когато човешки същества са на път да се разпаднат и когато ги изпращат при нас, това е начинът, по който постъпваме, т.е. никога не се опитваме да коригираме симптома. Ако искаме да коригираме напишкването в леглото, или някаква енкопресия^[6], провалът е пълен. Това води до последици на двадесет — двадесет и една годишна възраст, които се изразяват чрез езика на противопоставянето или на забраната на нормален полов живот.

Оттук и значението на факта, че в момента, в който тези кризи станаха масови за нашия европейски континент, ние имаме на

разположение психоанализата, която обяснява динамиката на емоционалността, динамиката на символния живот при децата. Невероятно е, че едновременно с разстройството на етиката на цяла Европа получихме достъп до средство, позволяващо да проумеем какво означаваше това.

Така имахме възможност да разберем значението на общуването между психиките, което, независимо дали го знаем или не, протича на все по-ранен етап, още в утробния живот, и най-вече след раждането, между бебето и неговото обкръжение, родителите, които са го създали, и братята и сестрите му.

С това, което ще ви кажа днес, имам предвид именно това разбиране. Става дума за ролята на казаното и още повече на действието. За детето всичко е означаващ език. Всичко, което се случва около детето и което то наблюдава, е означаващ език. То мисли върху него. Детето разсъждава и слуша много по-добре, ако не гледа лицето, което говори. Нещо, което е много важно. Когато детските учители (учителки) искат от децата да ги гледат, те губят 50% от вниманието им. При нас, възрастните, е обратното: ние обичаме да гледаме лицето, което говори. Ако детето прави нещо друго с ръцете си, ако разгръща книга, списание или комикси или ако си играе, именно в този момент то слуша, и слуша по фантастичен начин това, което се случва около него. То слуша „наистина“ и запомня.

Успях да помогна на много детски учители, които казваха: „Невероятно е, че не ни учат на това.“ Не е необходимо децата да гледат учителя и най-вече, за да слушат добре, те трябва непрекъснато да шумят. Ако не шумят, ако не играят на нещо, те не слушат. Ако прекаляват с игрите, те ще пречат на другарчетата си, които нямат занимание и не шумолят.

Ако сред вас има такива, които се занимават с глухонеме, те знаят до каква степен клас от глухонеме вдига шум. Аз научих много неща, защото нашите прозорци гледаха към училището за глухонеме за района на Париж.^[7] Наблюдавах ги през междучасието. Струва си да бъдат видени!

Те са в езика по необикновен начин и макар че не говорят, се изразяват чрез езика, но по свой начин. А какъв шум долита през отворените прозорци лятото! Учителката крещи, но това е без значение

за тях. Издават гласилков шум, който не чуват, но вдигат адски шум с краката си. Колкото по внимават, толкова шумът е по-силен.

На нас, чуващите, след известно време не ни харесва да работим на шум. Децата се променят между осем и деветгодишна възраст, и то в най-добрия случай!... Вие ги гледате как решават задачи със слушалки на ушите. Родителите не разбират: „Спри да слушаш тази гюрултия, не можеш да си приготвиш домашните.“ Напротив, те ги готвят много по-добре с шумна музика в ушите си. Зависи от децата. Но тези, които го правят, знаят защо е така. Те са съсредоточени, защото се чувстват сигурни на заглушения фон на външния свят. Ако светът около тях, откъм улицата например или от съседната стая, привлече вниманието им — „Какво става?“, малката сестричка, която се забавлява и към която ти се иска да се присъединиш, защото тя си говори с мама, и т.н., — те ще се разсеят от тези персонални неща, докато със силната музика, която е безлична, те са напълно съсредоточени върху това, което правят.

Всичко у човешкото същество действа постоянно в символния регистър, и то по такъв начин, че точно то може да предизвика при човека шизофрения или психоза.

Ще разберете защо.

Ако някое дете е много самотно и е едно от тези преждевременно развити деца, което има много рано нужда от общуване, неговият символен регистър функционира напразно; може да се използва метафората на храносмилателната функция. То има нужда от елементи за своите възприятия, но от елементи, които имат смисъл за друг, който възприема същите перцептивни елементи. Например дете, оставено в люлката си, на балкона, в градината и т.н., може да му е много добре, защо не? Но то трябва да получи като компенсация множество моменти на забавляващо съучастие или, напротив, на боричкания с майка си по време на общуването им. Какво се случва в противен случай? „То е много послушно дете, не ни безпокои изобщо.“ И така го оставят до една година в люлката му. Виждала съм да го правят. То дори не иска биберон. Когато му го дават, го поема. Тези деца са се превърнали в „чувал с картофи“, те приемат всичко, все им е едно. Те живеят до такава степен във въображаемото, че престават да имат нещо общо с човешките същества. Езикът им е различен от човешкото слово.

Но ако например наблизо писука птичка, особено в същото време, когато воалът над люлката им се вее, и ако в този момент те усетят колика или къркорене на червата в тялото си, срещата на тези три възприятия означава за тях, че птицата и пердето заедно са езикът на корема им. Коремната болка, която изпитват, леката колика, която усещат, са означаващото на срещата между писъка на птицата и пердето, раздвижено от вятъра; няколко външни и вътрешни едновременни срещи се превръщат в езикови знаци, които имат смисъл само за тях.^[8]

Вие сте срещали деца с натрапливости, които вършат безсмислени неща, като детето, за което се сещам, чиято майка шие жилетки на шевна машина от сутрин до вечер; движи крака си нагоре-надолу, колелото на машината се върти напред-назад и жилетките се трупат пред машината ѝ. В събота отиват да предадат стоката във фабриката, която дава работа на майката, и единственият мъж, когото детето (то е момче) вижда с майка си, е господинът, който ѝ плаща. Благодарение на което на връщане майката купува малка играчка и този ден ядат по-хубав десерт.

Разказвам ви го, защото случаят е изключителен и благодарение на психоанализата помогна за разбирането на много други подобни^[9]. Това дете можа да оздравее. То успя да ни накара да разберем какво правеше; изключителната му интелигентност го бе подтикнала да повтаря едни и същи жестове по цели дни. Какво означаваше това? Приех майката и поговорихме.

Детето се отличавало със свръхинтелигентност още преди да тръгне на училище, още от осемнадесетмесечна възраст. Проходило много рано. Майката живеела сама с детето, което било съвсем нормално, правело нещата досущ като нея и ѝ помагало вкъщи.

Тя шиела мъжки жилетки като надомничка. Колкото повече жилетки правела, толкова повече пари имало. По съвет на съседите, които ѝ казвали: „Знаете ли, би било добре да тръгне на училище, много е самотно с вас, срамежливо“, тя го пратила на училище, когато било на три-четири години. Но още преди да тръгне на училище, то палело газта, слагало масата, претопляло супата, ходело за хляб. Правело всичко, каквото би правил някой, който помага на майката. След което, когато приключело с домакинските задачи, сядало в малкия си фотьойл, за да гледа как работи майка му, и наблюдавало как

се трупат жилетките на пода до крачната машина. От време на време тя го поглеждала, усмихвали се един на друг, то отивало да я целуне и отново сядало на мястото си. Тези две същества си живеели по този начин до момента, в който майката го завела на училище.

В училището започнало да страда от масивни фобии. Криело се в полата на майка си, плачело и не искало да тръгва. Учителката проявявала разбиране и то се криело в полата ѝ. Било направило пренос от полата на майката в полата на учителката, това е всичко. През междучасията било неконтakтно, страхувало се от другите деца, които го блъскали. Впрочем те били прави, то не давало признаци на живот и те го разтърсвали, за да се съживи. Правим същото със счупен часовник: тръскаме го (но от това той съвсем не се оправя). С бебето постъпваме по същия начин: то плаче, ние го друсаме. Децата правят като нас. Когато едно дете не мърда, те започват да го удрят, за да видят дали няма да реагира.

За съжаление детето ставало все по-свито. Даниил в рова с лъвовете^[10], но не знаело как да говори с тях и ставало все по-затворено. Щом като такова било желанието на мама, то ходело на училище, но било напълно изключило, не слушало и за него казвали, че е умствено изостанало дете.

Така се наложило да си остане за няколко месеца вкъщи. След това го настанили в интернат, наречен „за дезадаптирани деца“. Резултатът: когато консултирах това седемгодишно дете, то беше напълно психотично, затворено в себе си, със замислено и тъжно изражение. То дори не беше вече нежно към майка си, живееше в друг свят: астронавт, увиснал на своята жица, който ще се върти така, докато се изтощи до смърт в лудостта си.

Помолих майката да ми разкаже как се е стигнало дотук и като всеки път му говорех, макар че то уж изобщо не слушаше, така можах да разбера, че шевната машина била бащата, че то играело бащата, имитирайки, от една страна, крака на майката, и, от друга страна — колелото на шевната машина. Освен това то имитирало по свой си начин шума на шевната машина. Така през цялото време било с майка си — малко момче, което се превръщало в господар на майката, в шевна машина и едновременно с това ѝ носело пари. Натрапливото имитиране напред-назад (нагоре-надолу) с лявата ръка, това било кракът на майката; въртенето на дясната ръка пък било колелото на

машината, шумът — звуковият фон на неговото любовно съзерцание, от времето, преди да тръгне на училище. Идентификацията му с обекта шевна машина се беше превърнала в опора на негова символна функция на вирилизирание.

Всичко се вписваше напълно в схемата на развитие на структурата на момче, което трябва да се превърне в господар на себе си, след това в господар на някой друг, както в случая — в господар на майката, ако няма съперник, който да заеме мястото на господаря, казвайки: „Когато пораснеш като мен, ти ще можеш да бъдеш възрастен, но дотогава ти ще се учиш от мен как трябва да се държиш, за да се превърнеш в този, който успява да задържи жена си.“

То беше научило от шевната машина как трябва да се държи; поведението му бе напълно налудничаво и завинаги психотично за обществото. Но стъпка по стъпка успяхме да изградим всичко отначало. Какъв прилив на радост у това дете, когато, по време на сесия на съживяване на ранното му детство, то отново откри майка си от времето, когато е било малко. Естествено, в този момент то отново започна да се напишква и да се нааква. Загуби всички навици, които беше придобило твърде рано. Както казваше майката: „Нямах много грижи с него, осемнадесетмесечен престана да се напишква и да се нааква. И никога повече не се случи да го направи.“

От този момент нататък момчето си възвърна истинската природа, тази отпреди. Не отне много време. Трябваше да му се обясни, че беше поело по погрешен път на идентификация. Беше объркало лицето: шевната машина не беше верният събеседник, моделът, в който трябваше да се превърне, за да бъде в безопасност с майка си и да избяга от тъй опасното общество от малки джуджета. Защото това дете вярваше напълно, че е възрастно, макар и дребно на ръст в пространството.

Ето нещо много важно и то е, че детето не разбира, че е дете, то е отражение на лицето, чийто събеседник е. Представа си, че върши нещо, което му придава стойност и което поддържа неговата представа, че се е превърнало в голям човек.

Ще ви дам пример, за да разберете по-добре, пример, с който вие сте се сблъскали в живота си: дете, което няма още три години, гледа семеен филм, където играе на топка с дядо си; малкото му братче, едва прохождащо, стои право до коленете на майката и около тях е

семейството. Голямото казва: „О! Виж, аз поливам градината, а (името на малкото братче) играе на топка с дядо.“

В този момент родителите му казват: „А, не, грешиш, ти играеше на топка с дядо ти онова лято и чичо еди-кой си полива градината с големия маркуч.“ Виждате колко престижно е за близо тригодишно дете да полива градината с големия маркуч!

Баща му казва: „Ще прожектираме филма още веднъж, за да видиш добре“, но преди още да са пренавили филмовата лента, голямото момче побягва, затръшва вратата и се затваря в стаята си. Стои така затворено три часа, без да каже дума. След това, на вечеря, всичко минава нормално, повече никой не говори за случилото се. Но всеки път, когато гледали филма, то се отдалечавало, не го интересувало.

На шест години, един ден, когато гледали отново филма, то застанало отпред и казало: „Спомняш ли си, мамо, когато бях малък, не исках да повярвам, че това съм аз.“^[11] Примерът е добър, защото винаги е така: детето няма за себе си усещането, че е дете.

Когато се гледа в огледалото, то вижда бебе и е очаровано: най-накрая бебе в света на възрастните, сякаш се намира в градинката. То тръгва към огледалото и естествено си удря носа в него, в нещо студено. Впечатлено е от този опит, особено ако майката дойде и то научи, че образът, който прилича на дете от градинката, е именно неговият. Впрочем, въпреки че вече се нарича с някакво име — „Тото“ или с истинското си име, — то никога не нарича този, който е в огледалото, с това име. То казва „бебе“ и не допуска, че това е неговият образ. Казвайки на детето, че „това си ти“, а „това е твоят образ“, и „това до теб е моят образ“, ние го учим, че това е образът, който показва пред света. Така то започва да разбира какво означава образ в огледало. Този образ съвсем не отговаря на образа, който то си е изградило за себе си по отношение на другите.^[12]

Децата са толкова шокирани, толкова изненадани, че това ги кара да се гледат. И знаете ли какво се случва? Гримасите, които правят, са единственият начин да се борят срещу тревожността и странното безпокойство, които ги обхващат. Те гримасничат пред огледалото и се забавляват много, когато откриват по повод на гримасите, които правят — от които вероятно произхожда и театърът, — че благодарение на

това с езика на мимиката се изразяват асоциации, които могат да се изкажат с думи.

Този език на лицето и на поведението в огледалото, който въздейства на детето, което вижда себе си, вижда своя образ, е един изключително важен момент. Знаем го от историята с Нарцис. Отвратен донякъде от нимфата Ехо, която повтаря непрекъснато казаното от него, той започва да се възхищава на собствения си образ и се удавя в любовта към себе си, в любовта към своя образ във водата, който го омагьосва.^[13]

За щастие огледалото не създава самоосакатяващи се Нарциси или такива, които осакатяват напълно собствения си живот, както в историята с Нарцис. Но би могло да се случи, ако никой не отговори, ако само се повтаря като ехо това, което казва детето, вместо да се състои среща между две психики, приемлива за неговия психичен живот, среща с някой друг, който го уважава като същество, който показва различно желание и му го съобщава.

Такъв трябва да бъде езикът, на който говорим с бебето, колкото и малко да е то, както и с голямото дете: важното в езика е да се говори истината за това, което чувстваме, каквато и да е тази истина — истината, а не въображаемото.

Да вземем за пример акушерка, изтощена след двадесетина раждания; на нея ѝ е дотегнало и да предположим, че в този момент някое бебе плаче по-силно от останалите, защото чувства може би нервността около себе си. Ако акушерката възкликне: „О, с нея има да си патите!“, казаното ще бележи майката, а също и детето за съжаление. То ще остане белязано от думите, които е чуло, но ние невинаги можем да се срещнем с майката, за да научим това. Те могат да се окажат определящи, дори индуциращи поведението на детето. Защото акушерката играе определяща роля: тя го е акуширала, помогнала му е да премине през първата голяма опасност в живота си, опасността да умре, да умре в момента на раждането, в мига, който завършва с откриването на съвсем различен начин на живот в атмосферата. Очевидно тя играе много важна роля. Следователно и това, което казва, е много важно и тъй като поведението ѝ е наистина животоспасяващо, думите, които изрича, се вписват в спасения живот. Ето защо това отключва позитивна енергия, но е негативно като смислов ефект. „С това дете има да си патите; то ще бъде нетърпимо,

няма да успеете да го възпитате“, това чува майката. И така, детето се превръща именно в такова, след като е оживяло, тъй като произнесените думи придружават факта, че е живо, преодоляло опасността, и защото тази, която знае (акушерката или акушерът, първото присъстващо трето лице), казва, подобно на оракул, истината.

Трябва да се работи с майката: защо думите на тази жена са ѝ се сторили достоверни? Трябва да се достигне до това, което е от порядъка на преноса от майката върху тази жена, която въпреки умората си е била мила с нея при пристигането ѝ. Имало е позитивен или двойствен, но по-скоро позитивен пренос от майката, която е била, трябва да го кажем, „освободена“ от акушерката, която с думите си е била като магьосница, предричаща нещастие. Била е уморена този ден, но си е свършила работата и е имала просто нужда да си отмъсти поне малко, изричайки: „Е добре, ще видите, има да си патите с тази малка госпожичка.“ Може би, ако не е била изморена, тя е щяла да вземе детето, щяла е да го даде на майката и да настане спокойствие. Кой знае? Ето защо трябва да се върнем към фактите и когато в работата ни с майката и детето сме се отнесли с хумор към това начално отношение, вече сме направили много, за да не се чувства детето длъжно да приема за „баща“ гласа на акушерката; защото първият друг с мама е бащата (третото лице в сцената на раждане).

Акушерката идва след родителя; за детето тя е символен родител, символен за живота на връзката, на първата тристранна връзка. Фройдистката схема е фантастична опора за нашата работа с децата, когато разбираме, че те извършват пренос от другия до тяхната майка върху първия глас, който чуват във въздушното пространство, и че този глас притежава знаменателна, пророческа сила на индуктор на поведението на детето като псевдоглас на всезнаещия баща.

В приказките става винаги така: магьосниците и добрите феи предсказват нещо на децата. Но това съществува и днес; виждаме го при изключително чувствителни човешки същества, превърнали се в аутсайдери, които създават проблеми и поради тази причина посещават психоаналитици и психотерапевти, които да се опитат да ги направят поносими за обществото.

Трябва да се върнем на това, защо сакрално за тях е да бъдат непоносими, а сакралното е да имаш баща и да изпълняваш неговата воля. „Бащата“ може да бъде акушерката, предсказала нещастие в

началото. Казаното от нея трябва да се прояви чрез действията на детето, което подкрепя по този начин екзистенциалната си реалност, водеща началото си от тази първа триъгълна конфигурация на езика в момента на раждането.

Ето как можем да разберем, че всичко е език и че езикът на думите е нещото, което е най-покълващото, най-оплождащото в сърцето и в символната функция на човешкото същество, което се ражда. То може да се развие в тяло от мъжки или женски пол само ако има отношение с глас на мъж или на жена, с един друг глас, свързан с този на майката. Другият не означава задължително същество от мъжки пол, а важен сблъсък между него, майка му и трето лице.

Да вземем случая на бременна жена в траур, чийто баща например е починал по време на нейната бременност. Детето винаги ще е белязано, в смисъл че неговият съперник е същество от друг свят, което може да доведе до неприемане на реалността на своето тяло, до отказ да живее, живеейки в същото време като полу-„отсъстващ“, в идентификация с този, който е бил номер едно в мислите на мама през последните месеци на бременността ѝ.

Това са неща, които откриваме също в анамнезата с родителите.

Или пък да вземем друг пример: дете, което е починало преди раждането си. Майката, бременна, чака дете, за да замести починалото, без да е успяла да изживее сбогуването си с него, което означава, че тя не дава на умрялото дете свободата да е мъртво. Тя се надява по неопределен, но важен за нея начин, че то ще се прероди отново със същия пол в другото дете, което очаква. Детето ще остане изключително дълбоко белязано от това.

Много деца, които наричаме психотични, са белязани от подобни емоционални събития, които намират развързка, когато се разбере какво ги е причинило. Понякога самите деца го казват или показват, без да го осъзнават, чрез подражание по време на сесиите.

Спомням си момче, чиято психоанализа започна едва когато то беше вече четиринадесетгодишно. Бе прекарало преди това две години в дневен стационар. Интелигентно момче, но с поведение на жива карикатура: разхождаше се с голяма торба, пълна с талони от чекове. Ровеше в кошчетата за боклук, събираше хартии отвсякъде, а когато му се удадеше — квитанции и талони от чекове. Знаеше местата на кошчетата за боклук, където магазините и търговците на едро

изхвърляха архивните си документи. Разхождаше се с торба от грубо платно, посещаваше стационара или пътуваше в метрото. Не можеше да живее без този товар от документи за дългове и стари кочани от просрочени плащания.

Проявявали търпимост към него. Имал някои добри оценки в училище, не бил глупав. Бил „откачалка“, с една дума, психотичен. В училището не искали такова момче, още повече че той бил винаги ухилен, а в същото време говорел за фалити. Пристигал нахилен и казал: „Да знаете, днес фалира еди-коя си голяма фирма.“ Беше просто един от многото „откачени“, с които се срещаме в дневните стационари. Особен свят от човешки същества, които в сблъсъка си с различните си символни функции не могат да се срещнат и образуват необикновена смесица, впечатляваща хората, които не ги познават, най-вече изпълнените с респект към човешката личност, с това, че всеки от тях е вселена сам за себе си. Всъщност звучи ужасно, защото това са хора, които няма да могат да живеят свободно и няма да знаят как да защитават своята автономност. Всички ние се чувстваме отговорни за тези странни същества, ако не успеем да им помогнем да запазят това, което искат, от своята „откаченост“, като в същото време се научат да се защитават, така че да не стават за посмешище на всички и в крайна сметка да могат да печелят хляба си и да са на свобода.

За щастие, това момче започнало да става неудобно. Дотогава не притеснявало никого, освен семейството си. Но ето че започнал да провокира жените с думи, като им говорел за техните „цици“. На всяка минаваща жена казал: „Какви са ти циците? О, колко бих искал да ги видя!“ Бил четиринадесетгодишен, гласът му мутирал; на улицата хората се питали: „Що за «образ» е този?“ С торбата си от грубо платно и ухиления си вид започнал много да притеснява. Освен това от време на време искал да опипва жените, да наднича в деколтетата им. Така решили да го подложат на психоаналитична психотерапия. Доведоха ми го в амбулаторията, в близост до стационара.

Виждам „образът“ да идва и му казвам:

— Зад всичко това трябва да се крие някаква история.

— И то каква история! Но вие сте първият човек, който го забелязва. А вие, вие имате ли цици?

— Всеки има, но щом съм първият човек, който забелязва, че зад това има някаква история, можем да си поговорим по-скоро за нея, отколкото за моите цици.

— Да, ами фалитът?

— Всеки преживява постоянно по някакъв начин фалит в един или друг смисъл. Нека днес да говорим за друго.

— Знаете ли, че рисунката може да разкрие най-много неща?

— Ами добре, защо не?

Започва да рисува в пълно мълчание. Никой не можеше да предположи какво ще разкрие рисунката, която ще ви опиша.

Нарисува бременна жена с огромен корем, която вървеше по улица. Зад нея във въздуха се виждаше някакъв октопод с пипала, които бяха насочени към корема на бременната жена. Рисунката напомняше комиксите. Беше малко вулгарна като естетика, но много добре нарисувана. Подобно на децата, които пишат „дърво“, „къща“ до това, което изобразяват, той беше написал имена и дати: „еди-коя си“ (бременната жена)... По-късно научих, че името беше на майка му — „двадесет и пет годишна“; „еди-коя си“ (октоподът) — „осемнадесетгодишна“; той самият беше тогава на петнадесет години. Следваше фирмата, „която беше фалирала“, името на изпълнителния директор. Всяка рисунка представяше някакъв образ и ни казваше нещо.

Тогава го попитах:

— Какво е всичко това?

И както работя винаги^[14]:

— А ти къде си?

— Ами то е видно, навсякъде се виждам само аз!

— А, така ли!?

И той ми показва корема на „майката“. Казва ми: „гръд“. Не „цици“: „гръд“. Всъщност той бе нарисувал сутиен върху „циците“ на „майката“. „Ето тук съм“, ми казва той, показвайки корема на жената.

— Но тази с пипалата, която прилича на октопод, зад гърба на жената, и посяга към корема ѝ, коя е тя?

— Това е онази, която не искаше да се родя.

— Коя е тя?

— Ами тя се казва еди си как (друго име). Не я ли познавате?

— Не.

— Тя фалира и тогава се родих аз. (Беше написал име на жена и рождена дата, пет или шест години преди неговата.)

Казвам си: каква е тази история? Той е откачен! И тогава предлагам: „Ще ми позволиш ли да видя родителите ти? Не разбирам нищо от тази история, която изглежда изцяло измислена... Но понеже се опитваме да работим, за да не изглеждаш толкова странен и за да те оставят да продължиш образованието си тук — защото ако продължаваш с това, което правиш на улицата, полицаите ще те арестуват, тъй като жените не желаят да ги разсъбличат, за да се види дали циците им са на мястото си! Ако искаш, ще се видя с родителите ти.“

— Съгласен!

Така научих нещо, което майката никога не беше разказвала в стационара, а именно че загубила първото си дете вследствие на някакво детско заболяване, когато било на около осемнадесет месеца, точно когато тя забременяла за втори път. Името му съвпадало с това на октопода. Била бременна в първия или втория месец, когато по-голямата сестричка починала, без тя изобщо да успее да се раздели с нея, но не си давала сметка за това. Каза ми: „Фактът, че очаквах второ дете, беше такава утеха за мен. И представете си само, тя беше малко момиченце, копие на първото. Само мъжът ми продължаваше да страда. Казвах му: «Престани най-сетне, раждането на втората ни дъщеря е такава утеха за нас.» Странно, но мъжът ми продължава да съжاليا за голямата. При мен е различно. Откъде синът ми знае името ѝ? Не разбирам. Никога не съм му говорила за нея.“

— От гроба ѝ, на гробищата?

— А! Може би.

Тя беше казала, че има две деца: едно по-голямо и момчето. Изобщо не беше споменала за починало дете. Но когато разбрала за второто дете: „Беше страхотна изненада за мен (каза тя). Щом узнах, че съм бременна, мислех само за раздялата ми с по-голямата ми починала дъщеря, която преди това като че ли бях забравила. Споделих го веднага с мъжа ми, който ми каза: «Слушай, на път съм да оздравея, може би това е причината — понякога се случва така в семействата — сега ти изпитваш мъка. Но знаеш ли, дори аз оздравях. Еди-коя си (произнася името на втората дъщеря) никога не успя да замести

голямата; за мен това момиченце е все така живо, но вече не страдам толкова. Ти също ще оздравееш.»“

Мисля, че бащата бе намерил малко утеха благодарение на тази трета бременност, особено когато узнал, че е момче. Чувствал се много щастлив, че детето било момче, подобно на много бащи, които вече имат две дъщери.

Майката износвала момчето си, скърбейки за непознатата по-голяма сестричка, за която семейството не говорело; в рисунките си той я показваше като черен октопод, който напада детето; но тя се провалила, защото той все пак се родил. Такава беше неговата история, разказана в рисунките му.

Ето ви едно момче, което носи това у себе си от момента на раждането си. Въпреки че в началното училище оценките му били задоволителни, изключили го заради маргиналното му поведение и странностите му. По-късно, с настъпването на пубертета, не успял да излезе от проблема за „утробата“ (утроба, гръд, т.е. вътрешни и външни гърди), obsesен от проблема заедно с майка си, която, износвайки го, мислела само за починалото голямо момиченце. Трябвало да си мъртъв и може би дори да си момиче, за да те обичат. Как тогава да си жив и умрял едновременно? Това обяснява старите бордера за дългове, които той влачеше със себе си, и в същото време приказките му за фалирали управители. Фалитът за него бе фактът, както той го разказа, че умрялото дете се бе провалило, докато той успял да се пребори със силите на смъртта. В действителност изживяваше своя Едип. Съперничеше си с другия на майката, който бил важен за нея, когато била бременна с момчето: момиченцето, което едва по време на третата си бременност започнала да прежалва.

„Бащата“ невинаги е родителят или мъжът, който съжителства с майката. Бащата може да бъде лицето, което е в мислите на майката, докато тя износва детето си, и което играе символната роля на третия, т.е. на бащата в диадата майка с детето си.

В случая този трети насочва желанието на детето да се развива по напълно сбъркан начин в сравнение с обичайното развитие на човешкото същество, призвано да израсне като отговорен индивид.

Тук трябва да се намесим ние, психоаналитиците: да разгадаем кода на езиковата дейност, която е объркала последователността в развитието език-тяло на детето преди речта.

При бебета с преждевременно объркано развитие е необходимо анализата да започне много отрано. На бебето трябва да му се обясни драмата, която се е разиграла, докато е било носено. Щом като кажели на детето с думи какво е разстроило връзката между майка му и него или между него и неговото его, можем да предотвратим усложняването на неадекватното му поведение и дори да успеем понякога да избегнем изпадането му в подобно състояние.

Все едно че премахваме проклятието, антиживота, свързан с това проклятие и пречещ на нагоните за живот да надмогнат нагоните към смъртта у индивида. Подобно на ези и тура на монета, ние непрекъснато сме разкъсвани от желанието да се върнем в безтелесния субект отпреди раждането, който не е мъртвият, а предполагаемото непроменливо състояние от предживота.

С тялото ние сме в променящо се равновесие, тъй като то расте, докато умре. Всеки ден настъпват промени, докато в същото време функциите се повтарят. Следователно потребностите са винаги еднакви, което е смъртоносно за духа, който желае. Ние непрекъснато сме разкъсвани, от една страна, от нагоните към не-живот, повтарящи се нагони, които в психоанализата наричаме нагони към смъртта и които са едновременно нагони към смъртта на индивида и нагони към смъртта на субекта на желанието, който би искал да не се е родил, защото би било по-лесно; и, от друга страна, от нагоните към живота, които са нагони за запазване на индивида и нагони на желание.^[15]

Потребността е нещо, което се повтаря, желанието е винаги нещо ново; ето защо, възпитавайки, ние трябва да внимаваме да не задоволяваме всички желания. Това, което трябва да правим, е винаги със слово да подкрепяме субекта за това, че изрича своите желания, да не го разубеждаваме, нито да го критикуваме. Потребностите трябва да се задоволяват, желанията трябва да бъдат много обговорени. Речта, изображението, рисунката, подражанието, моделирането раждат култура, литература, скулптура, музика, живопис, графика, танц. Те са израз на желание и на нещо, неизживяно в единоборство с другия. Става дума за изразяване с цел да споделим с друг желанията си.

И точно тук възпитанието трябва да се стреми непрекъснато да подкрепя желанието за нещо винаги ново и, обратно, не трябва да задоволява желанията, които, след като веднъж са задоволени, се превръщат в потребности, които се налага да се повтарят, при това все

по-интензивно, тъй като потребността е навик, а навикът омръзва и действа умъртвяващо.

Исках да ви накарам да разберете тъкмо това: човешкото същество е задължено да напредва. Ако не напредва, ако е в застой, и то дълго време, то изостава, връща се назад в историята си. То регресира към отминали либидни обстоятелства. Когато това минало е било травмиращо — като например лошо изживяна бременност, — да се регресира в него е опасно. Има един-единствен начин да се избегне това и той е да се изкаже, да се изрази по изобразителен начин заплашващата регресия, т.е. да се обговори. Щом като бъде обговорена, никога повече няма да има регресия. Ето в какво се състои ефикасността на аналитичната работа, по време на която чрез лечението може да се припомни архаичният материал, преживян в трансфера и анализиран в него.

Именно в това се състои лечението при някои психотерапии, фокусирани върху миналото, което трябва да се преживее отново, или в психоанализата, въпреки че не става дума за напълно едно и също нещо.

Всъщност хората, които се подлагат на психотерапия, защото изпитват страдание, съзнават от какво страдат. Говоренето им се върти около това страдание. Те обаче държат, без да съзнават, на навика си да страдат и не искат да се откажат от него. Те биха искали да се освободят от страданието си и в същото време не го желаят, защото така трябва да бъде: да живееш, означава да страдаш. И все пак не прекалено, ето защо те се подлагат на терапия, тъй като това страдание е на път да ги инхибира и да им попречи да се развиват. За нещастие обаче те държат на него и цялата работа се състои в това, да се изрази с помощта на речта всичко, на което държат, за да може то да загуби давност, така че да нямат повече нужда от него, и желанието да се възобнови в съвсем друга посока от тази на страданието, посока, която носи наслада. Това е то психотерапията.

Психоанализата е нещо по-сложно, защото не цели оздравяване, не цели нещо познато. В психоанализата се извървява историята на нашето тяло-сърце или дух-език.

Така например работата с психотичното дете и шевната машина нямаше нищо общо с психотерапията, а беше психоанализа. С помощта на майката успяхме да възстановим историята на това дете от

момента, в който развитието му е било разстроено. Тъй като бащата липсвал и единствено шевната машина играела ролята на третия, доставяйки пари за потребностите и желанията, тя се превърнала в заместител на бащата, другия на майката. Господинът, който мамел майка му всяка събота, като ѝ удържал от парите под претекст, че някоя жилетка нямала хубави илици, на друга липсвало нещо, трета имала друг дефект, не можел да се превърне в този заместител. Той я измъчвал, тъй като тя разчитала на определена сума пари, а той винаги ѝ правел спънки: „Махай се, ако не си съгласна; или приемаш, или ги връщам всичките“, и т.н. Детето чувствало ясно напрежението между майка си и този човек. Следователно то не желало да се идентифицира с него, то се идентифицирало с това, което майката обичала и което им позволявало да живеят: шевната машина, приятелката — за съжаление предмет, но за детето тя била жива, тъй като се движела непрекъснато; шумът, който произвеждала майката, внасял живот вкъщи.

Ние успяхме да възстановим тази история и да разберем какво беше останало здраво у детето, което винаги е било здраво, но което бе объркало Идеалния Аз^[16], вземайки Идеалния Аз-машина за това, с което едно доблестно момче трябвало да се идентифицира, за да си намери един ден достойна жена като майка си.

Ето какво е психоанализата, докато целта на психотерапията е да отвлече вниманието му от всичко това, като го накара да прави друго нещо, т.е. да му намери занимание. Когато обаче страданието е свързано с нещо много дълбоко, много рано — водещо началото си от бременността или от първите години от живота, тогава е необходима психоанализа.

Когато, напротив, става дума за съвсем здраво човешко същество — напълно общително, тъжно, когато има защо, весело, когато играе, заобиколено от приятели и т.н., — което е било травмирано от някакво драматично събитие, ако се знае кога се е случило това събитие и че всичко, което го е предхождало, не е било разрушено, няма нужда от психоанализа. В такива случаи се препоръчва психотерапия, тъй като до смъртта на бащата например или на майката, когато детето е било девет-десетгодишно, се е чувствало съвсем добре.

Съществува наистина необходимост да се проведе психотерапия във връзка с това събитие, но тъй като всичко останало преди това е

било здраво и индивидът се е изградил върху здрава основа, няма нужда да се връщаме към ранното детство.

Бихме могли да го направим. Всеки би могъл да се подложи на психоанализа, но това изисква да се жертва толкова много време, пари, да се вложи толкова много енергия! Не си даваме сметка колко енергия изисква анализата. Освен това не сме достатъчно на брой, за да може всички да се психоанализират. Но това, което трябва да се каже, е, че за повечето деца, които имат трудности преди шестата си година, е необходима психоанализа, а не психотерапия, т.е. връщане в миналото, и ако е възможно, до желанието да влезеш в плътта, намесвайки се в прегръдката на своите родители, за да бъдеш създаден. Има хора, които достигат до този момент. Често, като деца, са изпадали лесно в депресия. Те се връщат до момента на раждането си или до някакво промеждие, което се е случило в третия месец от утробния живот, или дори до момента на зачатието си. Например по време на първите два-три месеца от утробния им живот не се е знаело, че са били заченати; те като че ли изпитват някакво желание да се върнат към това незнание, да им липсва съзнанието за себе си, че съществуват; те имат моменти на абсанси. Понякога, по време на психоанализата си, те се срещат със свидетели от своето детство, които заявяват: „Ами да, майка ти мислеше, че има фибром. Отиде на лекар, а всъщност била бременна! Представяш ли си, децата ѝ вече бяха големи; но беше късно да абортира.“ Това е.

А детето в това време било живо, живеело си спокойно, макар че никой не се сецал, че то било там.

Когато по-късно такива хора имат проблеми, те изпитват склонност да избягват всякакви отношения, дори и със самите себе си, така че никой да не се занимава с тях... В такива моменти те изглеждат напълно безволеви, тъй като желанието им е да се скрият, да изчезнат за приятелите си, които приемат тези затваряния в себе си, а те не са отхвърляне.

Такива хора имат някакъв проблем, който датира от най-ранния период на живота им; нуждаят се от анализа, а не от психотерапия.

Човешкото същество е белязано от истинските общувания, които има със съзнаваното и несъзнаваното на хората, които го заобикалят, на първо място, майката, бащата и първите лица, които са играли ролята на другия за майката.

Тук спирам. Ако ви е било трудно да ме следвате, ще изясним казаното чрез примери, когато отговарям на личните ви въпроси, които можете да поставите, както и да споделите случаи, създаващи ви проблеми във вашата работа.

---

[1] На Медицинско педагогическия институт. ↑

[2] Франсоаз Долто със сигурност има основание да твърди, че е родоначалник на идеята за признаване на съществуването на вътреутробния живот. В този смисъл и въз основа на своя опит тя решава, че може да продължи психоаналитичните търсения до признаването на значението на това, което е свързано с вътрематочната архаичност. (Вж. като пример *Несъзнаваният образ на тялото*, серия „Практики“, Център за психосоциална подкрепа, Българско пространство за психоанализа, София, 2005 г. (*L'Image inconsciente du corps*, Le Seuil, 1984)

По онова време, както самата тя казва, Франсоаз Долто насочва търсенията си по този път, с риск да предизвика усмивки и ирония от страна на тези, които намирали това за странно и налудничаво, включително и от страна на представители на психоаналитичните среди. Това не ѝ пречи да събира внимателно всичко, което могло да потвърди нейната хипотеза за субективното значение на бременността и по-специално за възприятията на плода, за значението на модулациите на чутиите гласове (на майката, на бащата) и т.н. (Вж. „Раждане“ в *La Difficulté de vivre*, Gallimard, 1955 и *La Cause des enfants*, Laffont, 1985)

Извън това очевидно връзката между майката и детето, което тя носи, притежава според Франсоаз Долто особена емблематична стойност не толкова в смисъл че чрез тази връзка се разиграва някаква единна идилия, а защото това вече е началото, което е в основата на всяко междучовешко общуване, включително и с неговите несъзнавани последствия. В този смисъл и донякъде парадоксално връзката със зародиша представлява нещо като модел на всяко автентично междучовешко отношение, на всяка интерсубективност, включително и там, където тя може да бъде говореща. (Вж. *La difficulté de vivre*.)

В тази светлина е особено любопитно, когато днес установяваме, включително и в сферата на медицината, признаването на преживяното преди раждането до степен, че се е развила специфична

медицина на плода. Що се отнася до интуицията, която притежаваше Франсоаз Долто в областта на психоанализата, тя намери своето потвърждение и едно друго продължение в развитието на преди перинаталната хаптономия. ↑

[3] „Stalag“ е наименованието на немските лагери за военнопленници, войници и сержанти, а „Oflag“ (Offizierlager) за офицерските лагери. ↑

[4] „Punk“ — течение в попмузиката, възникнало през 70-те години. Тук Франсоаз Долто има предвид крайно предизвикателната мода (боядисана коса, изпокъсани дрехи и т.н.), с която се отличава това движение. ↑

[5] Това, което Франсоаз Долто разбира под термина „храносмилателно училище“, е начин на преподаване, което в рамките на един процес на бинарна логика (вярно-невярно) се позовава единствено на оралните и аналните нагони и поради това може да стане причина за истинско отчуждаване на децата. (Вж. развитието на тази критика в *La difficulté de vivre*. Вж. също *Séminaire de psychanalyse d'enfants*, т. I, Le Seuil, 1982) ↑

[6] Неконтролирана и спонтанна дефекация на места, непредвидени за тази цел, при деца на най-малко четиригодишна хронологична или ментална възраст. За да се постави тази диагноза, смущението трябва да се е проявявало непрекъснато за период от 6 месеца с честота най-малко един път месечно. Обикновено се случва всеки ден, през деня, като детето съзнава направеното, но казва, че не може да се контролира. — Б.пр. ↑

[7] Извън близостта му до дома ѝ, Франсоаз Долто говори другаде за това как е започнала да си сътрудничи директно с този Институт за глухонемеи на улица „Сен Жак“. (Относно работата ѝ на това ниво на сензорно увреждане вж. по-конкретно *Solitude*, Gallimard.) ↑

[8] Зад на пръв поглед анекдотичния си и случаен характер този разказ разкрива една от основните идеи на Франсоаз Долто във връзка с появата на психоза или аутизъм: а именно че една символна, означаваща среща не е могла да се състои. (Вж. също *Séminaire de psychanalyse d'enfants*.) По отношение на този термин — както и на темата — на така замислената среща може да се отнесете към текста

„Междучовешка среща, общуване и трансфер в психоанализата на децата, страдащи от психоза“, в *Le Cas Dominique*, Le Seuil, 1971. ↑

[9] Франсоаз Долто се връща отново на този случай малко по-нататък и след като отново подчертава на няколко пъти изключителното теоретично значение на ролята на въображаемото и на символното на третия, тя разглежда също случая с това дете в *Séminaire de psychanalyse d'enfants*. ↑

[10] Срв. Стария завет, Книга на пророк Даниил, VI, 14. ↑

[11] Детето, за което става дума тук, е Жан, най-големият син на Франсоаз Долто. В *Les chemins de l'éducation*, Gallimard, 1994, по повод на същия семеен спомен, можем да прочетем разсъждение на Франсоаз Долто във връзка с възпитанието и по-конкретно във връзка с опасностите за развитието на детето, ако то е приело образа на друг, който му се дава непрекъснато за пример. ↑

[12] Това твърдение трябва да се разбира в смисъл на загатване за несъзнавания образ на тялото като разграничаващ се от видимия рефлектиран образ, отразен от огледалото. (По този въпрос срв. *L'Image inconsciente du corps*, Le Seuil, 1984, и *L'Enfant du miroir*, Françoise Dolto, Juan-David Nasio, Rivages, 1987, Payot, 1992) ↑

[13] В текста на мита (Овидий, *Метаморфози* Ovide, *Métamorphoses*) обратното, Нарцис пренебрегва любовта на Ехо и оракулът му предрича съдбата, която го прави известен. Не можем да сме сигурни, че трябва да приемем за погрешна предложената тук от Франсоаз Долто хипотеза във връзка с Нарцис. По-скоро тази хипотеза трябва да се възприема като свидетелство за твърде интуитивния ѝ и личен начин, да предложи свое тълкуване, като директно и кондензирано знание за факти от най-различни области, извън строгата практика на психоанализата. (Във връзка със същия този мит срв. *La Cause des adolescents*, Laffont, 1988. (*Тийнейджърите*, изд. „Наука и култура“, София, 1995) ↑

[14] Не е необходимо да се подчертава повече голямото значение на рисунката (или на моделирането) в техниката, прилагана от Франсоаз Долто в психоаналитичната ѝ работа с деца. Тя е специално представена в *Au jeu du désir*, Le Seuil, 1981. Другаде Франсоаз Долто обяснява как започва да използва рисунката под влияние на г-жа Моргенстерн (срв. *Quelques pas sur le chemin de Françoise Dolto*). Що се отнася до възможността да се задават въпроси на детето, както тук:

„Къде е то в рисунката?“, тя се основава на тенденцията към антропоморфизъм (срв. *L'Image inconsciente du corps*, Le Seuil, 1984). Да припомним също, че в продължение на години Франсоаз Долто води семинар върху детската рисунка, който още не е публикуван. ↑

[15] Франсоаз Долто изцяло възприема, както се вижда тук, фройдисткото понятие за нагоните към смъртта, в противовес на нагоните към живота. Все пак тя го развива по свой начин. Това личи в *L'Image inconsciente du corps*, Le Seuil, 1984, и най-вече в *Séminaire de psychanalyse d'enfants*. На фройдистката школа Франсоаз Долто посвещава впрочем цяла година от своя семинар именно на въпроса за нагоните към смъртта (1970 — 1971), труд, който още не е издаден. ↑

[16] Знаем, че френският превод на фройдисткия термин „Ichideal“ позволява да се играе със значението на Идеалния Аз и Идеал на Аза и да се наблегне на разликата между тези две понятия, разграничение, въведено във Франция от Лагаш (Lagache). (Вж. *J. Laplanche et J. B. Pontalis, Vocabulaire de la psychanalyse*, PUF) Франсоаз Долто разглежда в този смисъл понятието „Идеален Аз“. Една бележка в *L'Image inconsciente du corps* уточнява нейната концепция. Можем да намерим още по този въпрос в *Au jeu du désir* и в *Le Cas Dominique*. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.